

BÖLÜM 30

I-OSMANLI DÖNEMİNDE MARDİN'İN SOSYAL YAPISI

I-Mardin'de Gayrimüslim Millet ve Cemaatler

Osmanlı dönemi Mardin'in sosyal yapısı, farklı din ve etnik kökenlere sahip toplulukların bir arada yaşadığı çok kültürlü bir mozaik sunmaktaydı.

1-Hristiyanlar

Tapu tahrir defterlerinde Ermeniler'den bahsedilse de, Mardin ve çevresinde oturan Hristiyanların hepsi Ermeni değildi. Aksine, Hristiyanların büyük bir kısmı Süryani'ydi. Süryaniler ve Ermenilerin ayrı ırklara mensup oldukları bilinmektedir.Mardin'e uğrayan seyyahlar, şehrin nüfusundan bahsederken Hristiyan toplulukları Ermeni Katolik, Süryani Katolik, Yakubi, Nasturi ve Keldani olarak sınıflandırmış, hem şehirde hem de köylerde yaşadıklarını kaydetmişlerdir.

2-Yahudiler

16. yüzyılın ilk yarısında, Yahudiler sadece şehir merkezinde müstakil bir mahalle teşkil etmekteydi. Aynı yüzyılın ikinci yarısında ise Nusaybin'de ufak bir Yahudi kolonisine rastlanmıştır. [3] Mardin'de günümüzde dahi Yahudilerin oturdukları yerlere “Yahudi Mahallesi” denmektedir.

3-Şemsiler

16. yüzyılda Mardin'de bir toplum olarak isimleri ile anılan bir mahallede yaşamakta olan Şemsiler, tapu tahrir defterlerinde Ermeni olarak yer almıştır. Bu durum, Osmanlı kayıt sistemindeki sınıflandırmaların etnik kökenden ziyade dini aidiyet veya bölgedeki genel Hristiyan topluluklarına yönelik bir genelleme olabileceğini düşündürmektedir.

4-Göçebe Topluluklar ve Kimlik Dönüşümleri

Tapu tahrir defterlerinde “cemaatler” başlığı altında birçok topluluk gösterilmiştir. Bunların bir kısmı yerleşik, bir kısmı ise göçebe hayat sürmekteydi. Tahrir

defterlerinde ismen yer alan başlıca topluluklar arasında **Sürgüciyan, Milli-Akkeçilü, Milli-Karakeçilü, Mişki, Dinabi, Şah Nasibi, Zoli, Duraçlu, Behramki, Bradi, Dehleki** aşiretleri bulunmaktadır. Bu durum, Artuklu, Akkoyunlu ve Karakoyunlu devletlerinin bakiyelerinin Osmanlı döneminde de varlıklarını sürdürdüklerini göstermektedir.

Tapu tahrir defterlerinde cemaatlerden bahsedilirken sıklıkla “**cemaat-i ekrad**” deyimini kullanılmaktadır. Bununla beraber, aşiret veya kendilerine bağlı oymak beyleri arasında **Timurtaş Bey, Budak Bey** gibi tamamen Türkçe şahıs isimleri taşıyanlara rastlanmaktadır. Bu durum, bu aşiretlerden bir kısmının zamanla **Kürtleşmiş Türk aşiretleri** olduğu veya içlerinde benliğini kaybetmiş Türk unsurların bulunduğu aşiretler olması gerektiğini düşündürmektedir. Gerçekten de, bir kısım Türk aşiretlerinin zamanla Kürtleştikleri, hatta Araplaştıkları görülmüştür.

Mardin’de 1518 yılında Türkmen Alevi inancına sahip Safevîler Devletinin yönetimine son verilmesi ve şehirde halkın başında bulunan kırmızı başlıkların kanalizasyon çukurlarına atılması, Türkmenler üzerinde büyük bir etki yaratmış olabilir. Bu zorlayıcı ortamda Türkmenlerin, hayatta kalabilmek için Kürtçe ve Arapça konuşarak varlıklarını sürdürmeye çalıştıkları görülmektedir.

Mardin ve havalisindeki cemaatlerin kendilerine yakıştırılan “**ekrad**” sıfatına bakarak tamamen Kürt olduklarını düşünmemek gerekir. “**Kürt**” kelimesinin Türkçe’de bir topluluk adı olmaktan ziyade “dağlı, şehir hayatından uzak” anlamına geldiği, Toroslarda göçebe hayatı yaşayan Yöröklere dahi “ekrad” olarak kayıt altına alındığı görülmektedir. 1520 yılına ait Diyarbakır Beylerbeyliği’ne bağlı sancakları ve onların beylerini gösteren bir listede Berriyecik sancak beyi Akkoyunlu **Tur Ali Bey** dahi Kürt olarak gösterilmiştir. [5] Bu da “ekrad” tabirinin etnik kökeni değil, yaşam biçimini veya bölgesel aidiyeti ifade edebildiğini düşündürmektedir.²⁵

25 Bölüm kaynakları : [1] Gürbüz, Macit. *Kürtleşen Türkler’den Belgeler*. s. 118-120.

[2] Zelyut, Rıza. *Dersim İsyanları ve Seyit Rıza Gerçeği, Kızılbaş Türkler*. s. 377-378.

[3] Öztüratalay, Latif. *Mardin ve Mardinliler 1995*. Birinci Baskı, Seçil Ofset Matbaacılık, Ambalaj Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti., s. 67.

[4] Göyünç, Nejat. *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XIV. Dizi Yüzyılda Mardin Sancağı*. s. 76.

[5] Han, Şeref. *Şerefname (Kürt Tarihi)*. Arapça’dan Çev. M. Emin Bozarslan, Ant Yayınevi, İstanbul 1971; Ayrıca bkz. TARKAN: *Kürtleşen Türkmen Toplulukları Safkan Türk*, 09 Ocak, turkcukuranci.com.

[6] TARKAN: *Kürtleşen Türkmen Toplulukları Safkan Türk*, 09 Ocak, turkcukuranci.com.